

DR. IMRE OTTÓ:

A MUNKA SZERINTI ELOSZTÁS TÁRSADALMI ÉRVÉNYESSÉGÉNEK KRITÉRIUMRENDSZERE

I. A munka szerinti elosztás mint az intézményi rendszer intenciója

A munka szerinti elosztás azon kevés gazdasági törvények egyike, amelynek eszmei léte megelőzte reális létezését. A Párizsi Kommunnek azt a gyakorlatát, hogy a „Kommün” tagjaitól kezdve lefelé, *mindenkinek munkás-munkabérért*, kellett ellátnia a közszolgálatot”, hogy „minden tisztségért, akár magas, akár alacsony, csak olyan bért fizetett, amilyent más munkások kaptak”, a magam részéről nem a munka szerinti elosztás gazdasági törvénye reális léteként fogom fel, noha Marx még 1871-ben „A polgárháború Franciaországban” c. munkájában, majd 20 évvel később Engels ugyanezen mű 1891-es különkiadásához írt „Bevezetése”-ben, Lenin pedig 1917-ben írt „Állam és forradalom”-ban szolt helyeslőleg erről a gyakorlatról, igaz, Lenin azt is hozzáfűzte, hogy „A legmagasabb állami tisztviselők fizetésének csökkentése egyenesen a naiv és primitív demokrácia követelésének látszik”.¹

A munka szerinti elosztást a marxista politikai gazdaságtannak mint diszciplínának a törvényeként tartjuk számon azóta, hogy Marx megírta „A góthai program kritikája”-t,² noha reális létezésének feltételei a szocializmus építésének időszakában jöttek csak létre.

A munka szerinti elosztásnak mint a szocialista elosztás elvének az érvényesítése célkitűzésként az állami- és kormánypolitika rangjára emelték, mindakkor, mikor a szocializmus építésének gyakorlati megvalósítása a marxizmus-leninizmus eszméi alapján reális közelségbe került, illetve reálisnak bizonyult. Erről tanúskodnak a Föld különböző részein a szocializmus építésének útjára lépett országok alkotmányai, melyek elsősorban állami-jogi értelemben vett alaptörvények ugyan, de nemcsak az állami, hanem a társadalmi mechanizmus felépítésének alapvető elveit is kifejezik a társadalmi berendezkedésre vonatkozó norma-anyagai szabályai révén. „Minden szocialista alkotmány közös sajátossága, hogy a munkát teszi meg a társadalmi termelésből való egyedi részesedés alapjává, vagy legalábbis utal az államhatalom ilyen irányú programjára. Ennek kifejezési formája azonban az adott időszak termelési viszonyainak állapotától függ.” A Magyar Tanácsköztársaság alkotmánya kimondja: „A Tanácsköztársaságban csak annak van helye, aki dolgozik. A Tanácsköztársaság elrendeli az általános munkakényszert, ezzel szemben megállapítja a munkára való jogot. A munkaképteleneket, valamint azokat, akik dolgozni akarnak, de akiknek az állam munkát juttatni nem tud, az állam tartja el”. Az OSZFSZK 1925. évi alkotmá-

¹ Lenin: Állam és forradalom. Lenin Válogatott Művei II. Kossuth Könyvkiadó Bp. 1967. 185, 211, 186. old. az idézet sorrendjében.

² Marx: A góthai program kritikája. Marx—Engels Válogatott Művei II. Kossuth Könyvkiadó Bp. 1963.

³ Az idézeteket lásd: Kovács István: A szocialista alkotmányfejlődés új elemei. Akadémiai Kiadó, Bp., 1962. 233—235. o.

nya a NEP korszak-sokretű tulajdonviszonyaival összefüggésben elhagyja az elosztási viszonyaira való közvetlen utalást, de az 1936. évi alkotmány már rögzíti a történelemben először az elosztás megvalósult szocialista elvét: „A munka az SZSZKSZ-ben minden munkaképes polgárnak kötelessége és becsületbeli ügye annak az elvnek az alapján, hogy aki nem dolgozik, az ne is egyék. Az SZSZKSZ-ben megvalósul a szocializmus elve: Mindenkitől képessége szerint, mindenkinek munkája szerint”. A népi demokratikus országok első alkotmányai még csak arról rendelkeznek, hogy az állam pártfogolja a dolgozók kizsákmányolás elleni küzdelmét, meghatározza a minimális bért stb., de az NDK 1949-ben elfogadott alkotmányának 19. szakasza szerint „a gazdaságnak mindenki számára biztosítania kell, hogy munkájának megfelelően részesedjék a termelés eredményeiből”. Az új mongol alkotmány tételes szövegében szabatosan és tudatosan határozza meg az össznépi jövedelem elosztásának egész rendszerét: „A Mongol Népköztársaság össznépi jövedelme, a társadalmi alap kivételével, mely a szocialista termelés kiszélesítését, tartalékok létrehozását, az egészségügy és oktatás fejlesztését, a kiöregedettek és munkaképtelenek ellátását, valamint a társadalom tagjai más kollektív szükségleteinek kielégítését szolgálja, a társadalom tagjai között kerül elosztásra, ráfordított munkájuk minőségének és mennyiségének megfelelően, a szocializmus elve alapján. Mindenkitől képessége szerint, mindenkinek munkája szerint, . . .³ A népi demokratikus fejlődés útján a magyar alkotmány az első, amely kifejezetten az alkotmányba iktatja az elosztás szocialista elvének megvalósítására való törekvést. Az 1972. évben elfogadott s az 1949. évi alkotmányt módosító hatályos alkotmányunk 14. paragrafusa szerint „A Magyar Népköztársaság társadalmi rendjének alapja a munka . . .”, s „a mindenki képessége szerint, mindenkinek munkája szerint” szocialista elv következetes megvalósítására törekszik.”⁴

A szocializmust az amerikai földrészen építő Kubai Köztársaság 1976. február 15-én megtartott népszavazáson jóváhagyott alkotmányának 44. cikkelye szerint „A munka díjazása minősége és mennyisége szerint történik, megállapításakor a gazdasági és társadalmi követelmények, a dolgozó választása, rátermettsége és szakképzettsége jutnak érvényre; biztosítéka a szocialista gazdasági rendszer, amely ösztönzi és válságmentessé teszi a gazdasági és társadalmi fejlődést, s amely megszüntette a munkanélküiséget . . .”⁵ A Kínai Népköztársaságban, mint tudjuk (a különböző, de gyakran nem hivatalos információk alapján), rendkívül változó és ellentmondásos az anyagi ösztönzés gyakorlata és ennek ideológiája is.⁶ Azonban az 1975. január 17-én elfogadott hatályos alkotmánya, noha nem tartalmazza a dolgozóknak a munkához, a pihenéshez, az orvosi ellátáshoz és a művelődéshez való jogaira vonatkozó régebbi állami kötelezettség vállalásokat, kimondja, hogy „Az állam az „aki nem dolgozik, ne is egyék”, „mindenki képességei szerint, elosztás munka szerint” szocialista elveket alkalmazza.”⁷

Marx „A góthai program kritikája”-ban még így ír: „. . . a munkát, hogy mértékül szolgálhasson, kiterjedése vagy intenzitása szerint meg kell határozni, különben nem lenne többé mérce.”⁸ de a Munka Törvénykönyvében már ez olvasható: „A végzett munkaért díjazás jár. A díjazás rendszerét a végzett munka mennyisége, minősége és társadalmi hasznossága figyelembevételével kell meghatározni.”⁹ Párt- és kormányprogramok, melyek a jövő célkitűzéseit, tennivalóit jelölik meg, egyúttal

⁴ A Magyar Népköztársaság Alkotmánya. Kossuth Könyvkiadó, 1972. 11. o. (1) és (4) bekezdés.

⁵ A Kubai Köztársaság alkotmánya. Állam és Igazgatás XXVI. évf. 7. szám. 1976. július 651. o.

⁶ Vö. Baracs Dénes: A fal mögött: Kína. Gondolat. Bp., 1975. 251, 387, 424, 517 és 546. o.

⁷ A Kínai Népköztársaság Alkotmánya. 9. paragrafus. Nemzetközi Szemle 1975. 3. sz. 69. o.

⁸ Im. 14. o.

⁹ A Munka Törvénykönyve és végrehajtási rendeletei. Táncsics Könyvkiadó, Bp. 1976. 80. o.

hangsúlyozzák a munka szerinti elosztás elvének eddigénél következetesebb érvényesítését. Az MSZMP programnyilatkozatában, melyben az elkövetkező 15—20 évben a fejlett szocialista társadalom megteremtésének feladata van kimondva, az elosztásra vonatkozóan ezt olvashatjuk: „A bérlpolitikában következetesebben kell érvényesíteni az egyenlő munkáért egyenlő bért elvét, a több és jobb, valamint a nehezebb és a bonyolultabb munka magasabb díjazását. Az elosztás fő formája, az arányában is növekvő társadalmi juttatás mellett, továbbra is a munka szerinti elosztás marad.”¹⁰ A munka szerinti elosztásra utaló állami, párt és kormánypolitikai koncepciókat tartalmazó idézetek sorát zárva, hadd utaljak még az SZKP XXV. kongresszusán elhangzottakra. Koszigin előadói beszédében megemlítette, hogy „Szélesebb körben fogjuk alkalmazni az anyagi ösztönzés progresszív formáit, egyebek között a végtermékekért, illetve a befejezett objektumokért járó teljesítménybért, a munkautalvány nélküli rendszert, s annak ösztönzését, hogy kisebb munkáslétszámmal gyártsanak kiváló minőségű terméket.”¹¹

A szocialista jövedelemelosztásnak egyik legszembetűnőbb vonása tűnik itt ki, nevezetesen az, hogy *tartalmaz egy ontológiai intenciót, egy létrehozó, teremtő célnél, szándéknél, törekvést.* Ez kifejezésre jut a szocializmust építő országok alkotmányai-ban, munkajogi alapelvekben, a munkaviszonyra vonatkozó szabályokban és irányelvekben, gazdaságpolitikai és gazdaságszervezési elvekben. Ennek kifejezési formája azonban az adott időszak termelési viszonyainak állapotától függ”. A szocialista országok alkotmányai-ból vett idézetek ezt eléggé meggyőzően igazolják. Az alkotmányban rögzített „átteteles” államjogi szabályok a munkajogi normák alapján pedig mint munkajogi jogviszonyok realizálódnak. Így az önálló jogágazatként létező munkajog megfogalmazott alapelveinek egyike „a végzett munka mennyisége és minősége szerinti díjazás elve”.¹² A munka szerinti elosztás társadalmi érvényességének kritériuma aspektusából nézve ez azért jelentős, mert az alapelvek egyfelől a gazdasági törvények és az adott jogág intézményei közötti kapcsolatot fejezik ki, másfelől „biztosítják, hogy a tételes jogi szabályozás egységesen szocialista jellegű legyen, és kifejezésre juttassa a társadalom fejlődésének objektív törvényeit.”¹³ A Munka Törvénykönyve mint egységes munka jogi kódex pedig kimondja, hogy „A díjazás rendszerét a végzett munka mennyisége, minősége és társadalmi hasznossága figyelembevételével kell meghatározni.”¹⁴

Nem tételes jogszabályokat említünk itt meg, hanem elveket, melyek tendenciát határoznak meg, s így megvalósulásuk is fokozatos, ahogy a feltételek létrejönnek. Az alapelveket megvalósító szabályok változhatnak attól függően, hogy adott idő-pontban milyen intézkedés tehető az alapelvekben foglalt követelmények érvényre juttatására. Ezzel összefüggésben ugyancsak „A Munka Törvénykönyve” mondja ki, hogy „A munkabér megállapításának alapjául szolgáló bértételeket, bérpótléko-kat, az alkalmazható bérrendszereket, az egyéb, díjazások szabályait, továbbá a teljesítménykövetelmények megállapításának módját a munkaviszonyra vonatkozó szabályok határozzák meg”.¹⁵ A munkaviszonnyal összefüggő alapvető kérdéseket pedig törvény vagy törvényerejű rendelet szabályozza. Ezek végrehajtásáról viszont a Minisztertanács rendelete vagy határozata, továbbá ezek keretei között a SZOT

¹⁰ A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó Bp., 1975. 511. o.

¹¹ Az SZKP XXV. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó Bp. 1976. 130. o.

¹² Weltner Andor — Nagy László: A magyar munkajog (I.) köt. Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Bp. 1973. 41. o.

¹³ Uo. 40. o.

¹⁴ A Munka Törvénykönyve és végrehajtási rendeletei. Táncsics Könyvkiadó Bp. 1976. 80. o. (44. §.)

¹⁵ A Munka Törvénykönyve és végrehajtási rendeletei. Táncsics Könyvkiadó Bp. 1976. 80. o. Mt. 45.

által kibocsátott szabályzat, illetőleg miniszteri rendelet, utasítás, valamint — vállalaton belüli érvénnyel — a kollektív szerződés rendelkezik.¹⁶

Az elosztás specifikus jellegére vonatkozó teremtő, létrehozó célzatról tanúskodnak — összhangban elfogadott törvényeinkkel, alkotott jogszabályainkkal vagy azok módosítására vonatkozó törekvésekkel — a szocialista országok kommunista és munkáspártjai, kormányai mindenkor meghirdetett gazdaságpolitikai programjai, amennyiben a fogyasztási cikkek és szolgáltatások elosztásának szférájában a gazdaságpolitika legfőbb elvként (alapelveként) a munka szerinti elosztást rögzítik. Ezt igazolják a kommunista és munkáspártok kongresszusainak a szocialista építésre vonatkozó dokumentumai, a törvényerőre emelt gazdaságfejlesztési tervek.¹⁷ Elméleti általánosítás szintjén a *munka szerinti elosztás*, (mint pl. a rendszeres gazdasági növekedést, a teljes foglalkoztatottságot, a gyermekekről, öregekről való gondoskodást is) a *gazdaságirányítás csúcán a gazdaság-szervezés kötelező normájaként értelmezik*, melyet ugyan a szocialista berendezkedés juttat érvényre, de amelyet a *gazdaságpolitika fogalmaz meg, és időszerűségének megfelelően a mindenkori gazdaságpolitikai célok rangjára emeli*, s mint cél a matematikai programozás feltétele és egyben — a pusztán közgazdasági logikán alapuló — optimalizálás korlátja.¹⁸

Ezt a létrehozó, teremtő célszót tapasztaljuk a közvetlen bért meghatározó gyakorlatban is, amikor a foglalkoztató, a munkavállaló s annak érdekképviselői szerve, a szakszervezet az aktuális gazdaságpolitikai célokkal és hatályos jogszabályokkal összhangban a munkát (munkaerőt) értékelve megállapodnak annak jövedelemekvivalensében.

A szocialista elosztás folyamatában tehát olyan tételezésekről van szó, melyek nem pusztán tudatba emelést jelentenek, hanem a tudat a tételezés aktusával is való-ságos folyamatot indít el. A tételezésnek itt ontológiai jellege van, azaz a létezés szempontjából fontos. Az elosztás tételezésként juthat valósághoz, hogy folyamatá-nak minden szakaszát behatárolja.¹⁹ Ha tekintetbe vesszük, hogy a köztulajdon tényének adekvát mozgásformája a tervgazdálkodás, amely mögött a tervszerűség törvénye húzódik meg, aminek viszont a társadalmi tudatosság az egyik alapvető mozzanata, akkor az általunk vett elosztásra vonatkozó ontológiai intenciók nemcsak az elosztásnak egy új jellegzetességére — nevezetesen a munka szerinti elosztásra, annak egy szükségszerű kritériumára mint feltételre — utalnak, hanem, hogy ezek az intenciók maguk az alapvető létösszefüggések adekvát megjelenési módjai is a szemé-lyi jövedelmek elosztásának szférájában. Ebben az összefüggésben a köztulajdon lételsőbbsége mindenféle tételezéssel szemben nyilvánvaló, hiszen nem a tulajdonnak kell adekvátnak lennie az elosztásra vonatkozó teremtő célszavakkal, hanem megfor-dítva, ezeknek a gazdaságpolitikai célok rangjára emelt, törvénybe foglalt munkajogi alapelveként kezelt és gazdaság-szervezési normaként megfogalmazott létrehozó cél-zatoknak kell a köztulajdon tényével adekvátnak lennie. Ennek kritikai ellenőrzése azonban egy további, itt nem tárgyalt kérdés.

Mindent egybevetve, a szocializmus építése során létrejövő és fejlődő társadalmi-gazdasági és jogi intézmények mint a termelőerőkkel és termelési viszonyokkal adek-

¹⁶ Lásd pl. a Minisztertanács 29 (1975/IX. 15.) számú rendeletét a vállalati bérszabályozás és a vezető állású dolgozók anyagi érdekeltiségi rendszeréről, a munkügyi min. 6(1974./III. 22.) MÜM sz. rendeletét az országos szakmai bértáblázat alkalmazásával kapcsolatos kérdésekről stb. A legfontosabb jogszabályok és irányelvek megtalálhatók „A Munka Törvénykönyve és végrehajtási rendeleteiben. Tánácsis Könyvkiadó, Bp. 1976. Az egyik legfrissebb rendelet a mező-gazdasági és munkügyi miniszter 19(1977/V. 25.) MÉM—MÜM sz. együttes rendelete a mezőgazdasági termelőszövet-kezetek dolgozóinak munkaidéjéről, valamint munkadíjazásának rendszeréről.

¹⁷ Lásd pl.: a kormányprogramokból vett idézeteket.

¹⁸ Vö. Csikós-Nagy Béla: Szocialista árelmélet és árpolitika. Kossuth Könyvkiadó. Bp. 1974. 91—92.o.

¹⁹ Vö. Lukács György: A társadalmi lét ontológiájáról. II. köt. Szisztematikus fejezetek. Magvető Kiadó. Bp. I. fejezet. A munka 9—55. o.

vát alapvető társadalmi-gazdasági, jövedelemelosztási tényezők cél- és eszközrendszere határozottan és egyértelműen a munka szerinti elosztásra vonatkozó létrehozó célnak, szándékot és törekvést juttatja kifejezésre először a történelemben.

II. A munka szerinti elosztás mint probléma-komplexum

Az előzőekben elmondottak jórészt magyarázatát is adják annak, hogy a munka szerinti elosztás témája, tárgya és ösztönzője lett a tudományos kutatásnak, a különböző szinten gazdaságpolitikai döntést hozó és e döntések megvalósítását jelentő tevékenységsorozatnak egyaránt, s nem kevésbé a különböző szinten megvalósuló oktatásnak. Bőséges tehát erről az elosztásról szóló tudományos irodalom és retorika is. E téma tárgyát képezi akadémiai székfoglaló előadásnak,²⁰ de vall erről az elosztásról a fizikai dolgozó és munkahelyi vezető is. A szóban forgó elv érvényesítésére irányuló gyakorlati törekvéseknek ma már több évtizedes múltja van hazánkban is csakúgy, mint szocializmust építő más országokban. Vajon paradoxonnak tekinthető-e ezek után, ha valaki egy tudományos vitán kifakad, mert sose tudta megfogalmazni, mi a munka szerinti bérezés vagy hogyan kell értelmezni a teljesítményt?

Tudjuk, a való élet, a mindennapos gyakorlat során létező gazdasági jelenségvilág gazdagabb és ravaszabb minden tudománynál. A béreket, a jövedelmeket, ezek arányait, változásuk arányát és mértékét sok körülmény befolyásolja, ha konkrét eseteket és rövidebb távot tekintünk, különösen akkor, ha a különböző (nemzetgazdasági, mező, mikro) szinteken valamiféle gazdasági kényszerhatásokra szükségmegoldások alkalmazására kényszerülünk ahelyett, hogy aktív jövedelempolitika tervszerű kialakításának feltételeit teremtenénk meg. Így aztán kézenfekvőnek tűnik egy olyan álláspont, miszerint a bérek, jövedelmek a mindenkori gazdasági (hatalmi) erőviszonyok, eltérő értékítéletek összeütközése csupán, s azok alapján véve bizonytalanul, véletlenszerűen, előre nem meghatározható módon, megfoghatatlan erők spontán játékaként alakulnak. Mint minden gazdasági folyamatnak, az elosztási viszonyok alakulásának is adható, de tudományosan nem akceptálható, végtelen magyarázata. Az egyik vélet szerint az elosztás könyörtelenül alakul valamely törvény (vagy törvények), adott esetben a munka szerinti elosztás követelményeinek megfelelően. Ez esetben az elosztás, mindenekelőtt a munkával kapcsolatos jövedelmek szférájában, e szféra minden, még a kevésbé lényeges jelenségeiben is a munka szerinti elosztás konzisztens megvalósulását kell látnunk. Ez nyilván törvényfétis szemléletmód. A másik vélet szerint az intézményi, a szubjektív, a véletlen és spontán tényezőknek, momentumoknak van nagy szerepe. Ez esetben pedig a munka szerinti elosztás a jövedelemelosztás alapvető jelenségeiben is eltűnik, megfoghatatlanná válik nemcsak kvantitatív, hanem kvalitatív értelemben is. Ez pedig voluntarista szemléleti mód. Mindkettőtől óvjuk magunkat.

A munka szerinti elosztásról vall tehát az egyszerű munkás, a döntést hozó vezető, a tudós, a jogi törvény, a párt- és kormányprogram a szocializmus építésének gyakorlata alapján. A kép nem lenne valamennyire is teljes, ha nem tennék fel a fordított kérdést: A munka szerinti elosztás vall-e nekünk a szocializmusról, a szocializmus építésének gyakorlatáról, arról, hogy hol, mit és hogyan kell változtatni a termelési viszonyokon?²¹ A történelmi fejlődés korszakait, egyes korszakok fejlődési szakaszait sok összetevő alapján lehet minősíteni, de az összetevők között alapvetőek

²⁰ Falusiné Szikra Katalin: A munka szerinti elosztás értelmezésének néhány kérdése. Közgazdasági Szemle 1977. 1. sz. 1—11. o.

²¹ Vö: Friss István: Gazdasági törvények, tervezés, irányítás. Kossuth Könyvkiadó 1968. Bp. 170—172. o.

a termelőerők, a termelési és felépítményi viszonyok, melyek maguk is kölcsönhatásban fejlődnek. Így az elosztást mint a bonyolult termelési viszonyok egy aspektusát meghatározó belső szükségszerűségek, törvények mellőzhetetlenek a fejlődés minősítésekor. Marx azt is kimutatta, hogy a munka szerinti elosztás és a szocializmus elválaszthatatlanok, azonban reális létének, társadalmi érvényességének kritériumait a szocializmus építésének gyakorlata alapján kell kitapogatni, s megmondani, miféle konkrét jelenségek azok, melyek valós létét valamiképp igazolják. Ez eddig megnyugtatóan nem történt meg. Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy hol, mit és hogyan kell változtatni a termelési viszonyokon, a gazdaságirányítás konkrét rendszerén a munka szerinti elosztás alapján, még nehezebb, mert a törvény közvetlenül erről nem sokat vall. Nagyon valószínű, hogy e törvénnyel kapcsolatban nemcsak a kérdések másként való, hanem újabb kérdések felvetését igényli, s talán így közelebb jutunk nemcsak általános, hanem adott feltételek között létező konkrét természetének megértéséhez.

A munka szerinti elosztással kapcsolatos tulajdonképpeni és alapvető problémák négy csoportba sorolhatók. Elsőnek a termelési-, tulajdon-, elosztási-, és érdekviszonyokat, mindenekelőtt a tulajdon és elosztási viszonyok sokrétű, bonyolult összefüggéseit veszem. A munka szerinti elosztás a legszorosabb összefüggésben van ezekkel a viszonyokkal, e viszonyoknak lényeges, belső, szükségszerű aspektusát adja. Viszont éppen e viszonyoknak (kategóriáknak) és egymáshoz való kapcsolatuknak az értelmezése körül csapott fel a vita lángja az utóbbi időben.²² Másodiknak az áruviszonyok szocializmusbeli létét tekintem, azt a dilemmát, melyet az okoz, hogy Marx, Engels, Lenin a munka szerinti elosztás elvének szükségyszerűségét vallva egyúttal az árutermelés létét is tagadják a szocializmusban. Lenin felfogása ugyan módosult mind az elosztást (anyagi érdekeltséget), mind az áruviszonyok létét illetően, de *a munka szerinti elosztás és árutermelés viszonyának problémája* ma sincs nyugvó ponton.²³ Így e kérdéssel való foglalkozás a hozzájárulás és ezzel a továbblépés lehetőségét kínálja, mellyel élni kell, vállalva a sikertelenség kockázatát is. Harmadiknak az adott *törvény tartalmának, belső összefüggéseinek, működési formájának a kérdéseit* látom. A többi között azt a problémát, hogy a törvénybe foglalt jelenségobjektumok (munka és jövedelem) közötti kapcsolat milyen jellegű: lineáris vagy nem lineáris.²⁴ Úgy vélem, hogy a munka szerinti elosztásnak mint törvénynek, a törvény mennyiségi és minőségi aspektusainak a vizsgálata is tartalmaz még lehetőséget a továbblépés számára. Végül, de nem utolsósorban, negyedik problémacsoportként ennek *az elosztásnak a mindenkori gazdaságirányítási rendszerrel való kapcsolatát* tekintem. Az a szféra ez, ahol a törvény érvényrejuttatása, alkalmazása történik, ahol a központtól az egyénig terjedő, különböző szintű döntéseknek nagy szerepe van. A munka szerinti elosztás problémája itt a racionális gazdálkodás, vállalati és egyéni magatartás aspektusából jelentkezik, illetőleg ítélni meg.²⁵ A konkrét érdekeltségi rendszernek a munka szerinti elosztással való szembesítéséről van itt szó a szükségletre termelés horizontján belül, annak megvalósulásán mérve. Ennélfogva ez a terület nyújt legtöbb lehetőséget különböző tippek adására, melyekkel kapcsolatos döntések meghozatala viszont az egyik legfele-

²² Lásd pl. a) A tulajdonról a Közgazdasági Szemlében folyt vitát. b) Dévai Katalin és Szabó Kálmán vitáját a gazdasági érdektörtről a Tájékoztató 1974. 3—4 és 5. számában. c) Szegen Éva: A állatali dolgozók tulajdonosi és munkavállalói helyzetének, érdekeltségének néhány problémája. Politikai Gazdaságtani Füzetek 16.

²³ Lásd Pl.: Sztrumilin: Érték és érték-törvény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1964. (Az érték és elosztási elv c. fejezet. Szabó Kálmán: Az új mechanizmus és a munka szerinti elosztás mércéje. Közgazdasági Szemle, 1960. 6. sz. A. Vacic: A munka szerinti elosztás és az áruterelés. Közgazdasági Szemle, 1978. ápr. 393—407. Szabó Kálmán és Dévai Katalin vitája a gazdasági érdektörtről. Tájékoztató, 1974. 3—4 és 5. sz.

²⁴ Lásd: Megyeri Endre: A munka szerinti elosztás törvénye. Közgazdasági szemle, 1972.9. sz. Forgács Katalin Égető Emese: Szocialista egyenlőség az elosztásban. I. A munka szerinti elosztás belső tartalma és mozgásformája. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1978. 17—39. o.

²⁵ Lásd: Pl. a bér- és keresetszabályozási rendszer típusairól szóló cikkeket a Munkaügyi Szemle hasábjain.

lösségteljesebb munka. Éppen ezért viszont itt már inkább szóhoz juthat az alkalmazott közgazdaságtan a matematikai apparátusával és verifikációs tevékenységével együtt. Másfelől azonban, mivel itt adódik a legnagyobb lehetőség a végtelenül parányi, egyre közelebről való szemlélésére és gyakorlati tennivalók megfogalmazására az állandóan változó és ellentmondásokkal terhes gazdasági tevékenység sorozattal összefüggésben, ez a szféra az, ahol a munka szerinti elosztás „abszorpciós” folyamatba kerül, miáltal „kristálytisztá alakja” eltűnik, mielőtt egyáltalán érzékelhető lett volna, holott itt kellene megmutatkoznia.

Meggyőződésem, hogy a munka szerinti elosztás specifikus gazdasági törvényéről valamennyire is átfogó képet akkor kaphatunk, ha ezt az említett valamennyi összefüggésben szemügyre vesszük. E tanulmány keretei között azonban még csak két kérdés megvilágítására szorítkozom: az egyik a munka szerinti elosztás és a piaci értéktétel kapcsolatára vonatkozik, a másik ennek az elosztásnak a kritériumait érinti.

III. A piaci értéktétel és munka szerinti elosztás

Mivel a jelen valósága szerint a munka szerinti elosztás területen egyúttal az áruviszonyok szférája is, így a piaci értéktétel megragadása azon objektivációkra vonatkozóan, melyek a fenti elosztás jelenségvalóságához tartoznak, racionálisnak tekinthető. Ezt az indítást támasztja alá még a többi között egy 1976-ban kiadott politikai gazdaságtani jegyzet munka szerinti elosztásról szóló passzusa is: „A munka szerinti elosztás tehát nem egy öncélú, morális elv, hanem a társadalom egészének és tagjainak értéktétele (aláhúzás tőlem — 10.), amely térbe számtalan összefüggő komplex értékelés révén alakul ki, és nem állandó, hanem időben is váltakozó.”²⁶ A kérdés értéktétel oldaláról való megközelítése mellett szól továbbá nyugati közgazdászok körében újabban nagyon elterjedt azon nézet is, hogy „a béreket az erőviszonyok, az alkudozások, illetve eltérő értéktételek ütközésének eredményeképpen létrejövő megegyezések alakítják”.²⁷ Hasonló vélekedéssel a marxista közgazdaságtan művelők körében is találkozunk, amennyiben kétségbe vonják valamiféle bércentrum működését, és azt hangsúlyozzák, hogy a kvázi munkaerőpiac határozza meg, hogy az ellentétes igazságok hogyan dőlnek el, és ennél fogva a piac tanulmányozása teszi lehetővé a tudományos bérpolitikát.

A piaci jelenségobjektumok mint gazdasági létformák (pl. ár és bér) a mai modern piacrendszerű tőkés árugazdaságban csakúgy, mint a tervrendszerű szocialista árugazdaságban három szereplő (antagonisztikus vagy nem antagonisztikus) érdekeinek középpontjában állnak: a munkavállaló, a vállalat és az állam. Mivel azonban az árugazdaság (piac) létezése megítélésem szerint mindenekelőtt a mikroszféra közötti gazdasági (tulajdoni) elkülönülést, nem pedig az állam és vállalat, az egyén és állam közötti gazdasági elkülönülést, tehát elsősorban lokális munka létét tételezi fel, így első megközelítésünk kapcsán az esetleges állami preferenciákat mellőzzük, hiszen amilyen mértékben az jelen van, az jórészt azt is jelentheti, hogy az árugazdaság korlátozva van.

Ha már most nem a munkára, hanem a termékre mint árura vonatkozó értéktételt vesszük, akkor azt tapasztaljuk, hogy a vevő és az eladó szempontjai különbözőek. A vevő a termék használati értékét, ezen belül hozamértékét veti egybe

²⁶ Takács Béla—Zinhaber Ferenc: A szocialista politikai gazdaságtana I. Egységes jegyzet a tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karai számára. Tankönyvkiadó, Bp. 1976. 169 o.

²⁷ Falusiné Szikra Katalin: A munka szerinti elosztás értelmezésének néhány kérdése. Közgazdasági Szemle, 1977. 1. sz. 1. o.

a vételi árral. Általában véve a termékek haszonhatásai egymással és a munkaráfordításokat is tartalmazó árarányokkal való egybevetéssel történik. Az eladó, a termelő viszont az eladási árat veti egybe a ráfordításaival. Vagyis:

$$\begin{aligned} \text{a) } \dot{E} \text{ (értékítélet) vevő} &= \frac{\text{Használati érték (hozamérték)}}{\text{Vételi ár}} \\ \text{b) } \dot{E} \text{ (értékítélet) eladó} &= \frac{\text{Eladási ár}}{\text{Ráfordítás}} \end{aligned}$$

Ami tehát az alku tárgya s amiben döntés születik, az a vételi, illetőleg az eladási ár. Mivel a termék minőségét azon tulajdonságok összessége határozza meg, melyekkel egy adott időben és adott időig a termék elsősorban rendeltetésének (funkciójának), valamint az ár szempontjából megfelel a felhasználónak, a minőségtervezés végecélja a fenti két értékítélet viszonyának az alábbiak szerinti kialakítása: \dot{E} vevő = $\geq \dot{E}$ eladó.²⁸

Az áru gazdaságban azonban nemcsak a termék (mint termelőeszköz és mint fogyasztási cikk) értékelődik, hanem a munka, illetve a munkaerő is mint tevékenységek nem tárgyi, hanem személyi feltételei. A munkát igénylő, tehát munkaerőt alkalmazó, foglalkoztató oldaláról az értékítélet a munkaerő milyenségének, hasznosságának, hozamának (munkának) és a munka (munkaerő) bérének az egybevetését, viszonyítását jelenti. A munkát vállaló gazdasági feltételek között a munkabért a munka végzéséhez szükséges és a tényleges munkavégzés során jelentkező ráfordításokkal veti egybe és mérlegel. Vagyis: \dot{E} (értékítélet) foglalkoztató = Hozam/Bér és \dot{E} (értékítélet) munkát vállaló = Munkabér/Ráfordítás. Míg tehát a terméknél az alku tárgya az ár, a munkaerő (munka) esetében természetesen a bér, de itt is a hozam és a ráfordítás is jelen van az értékítéletben, a két szereplő között megosztva. Az ár is, bér is, noha névleges, de elég pontosan kifejezhető nagyságok, azonban az eredmény és ráfordítás már kevésbé. A munkaerő hozadéka oldaláról kettős a probléma: Egyfelől az, hogy miként fejezhető ez ki jobban: mint használati érték természetes mértékegységben, vagy mint érték pénzben. Másfelől a munka (eleven munka) eredménye együtt jelentkezik a felhasznált tárgyi és természeti tényezők eredményével, s ennél fogva polgári és marxista megközelítésben is eltérő megoldások születtek. A polgáriak a szubjektív értékelmélet talaján a határtermelékenységi (beszámítási) elmélet útját járva, a marxisták pedig az objektív érték és értékötletelmélet talaján állva az egyéntől, vállalattól független tényezők járadékainak meghatározása koncepcióját vallva keresik a megoldást.²⁹ A ráfordítás oldaláról sem kisebb a probléma, hiszen a kifejtett, a végzett munka maga is lehetőséget ad kettős megközelítésre: egyfelől output jellegű értelmezésre, amikor is megint csak természetes vagy értékbeli változatot kapunk, másfelől input jellegű értelmezésre, melynek során a munkaerőre eszközölt, a munkavégzés feltételét képező ráfordításokat és a munkavégzés során a munkaerő által eszközölt munkaráfordításokat egyaránt figyelembe vehetjük.³⁰ A számbavétel, a mérés nehézségei azonban nem akadályozták annak, hogy mind a hozam, mind a ráfordítás a mikroszférában értelmezhető legyen, s hogy mind a munkáltató, mind a munkát vállaló valamiféle individuális mércét is alkalmaz, ami azonban nem mindenféle hozam vagy ráfordítás közös individuális mércéje. Ez a közös mérce csak a jövedelem (munkabér) és az ár esetében van meg egyértelműen, ezért azok az alku tárgyai közvetlenül.

²⁸ Idevonatkozó kérdésekkel foglalkozott a Szervezési és Vezetési Tudományos Társaság által Bp-en 1973. IX. 17—18-án megtartott Értékelésmérési Konferencia.

²⁹ Vö. Megyeri Endre: A munka szerinti elosztás törvénye. Közgazdasági Szemle, 1972. 9. sz.

³⁰ Ezt a problémát részletezi Falusiné Szikra Katalin a már idézett cikkében (20. lábjegyzet)

A munkára, munkaerőre vonatkozó piaci értékítélet tartalmaz-e olyan elemeket, belső összefüggéseket, melyeket kapaszkodóként kezelhetünk a munka szerinti elosztáshoz vezető úton? E kapaszkodók akkor képződhetnek, ha közelebbről szemügyre vesszük, mi nincs expliciten és mi van mégis impliciten a jövedelemre vonatkozó piaci vagy kvázi piaci értékítéletben benne.

Először: A piaci értékítélet alapján közvetlenül nem kapunk semmiféle specifikumot a jövedelemelosztás módjára vonatkozóan. Nem mutatkozik meg belső, gazdasági szükségyszerűség, amely alapján a munka jövedelem-ekvivalense mind színvonalában, mind arányaiban kitűnne, mert az elkülönült szemben álló értékítéletekben csak a jövedelem (munkabér) jelenik meg egyaránt (bár ellentétes módon, amennyiben az egyiknél hozamként, a másikonál ráfordításként), míg az ehhez kapcsolódó objektivációk mint viszonyítási alapok eltérőek. Ennélfogva, hogy a munkaerő felhasználásával kapcsolatos hozam (a foglalkoztató oldalán) vagy a ráfordítás (a munkát vállaló oldalán), vagy éppen mindkettő határozza-e meg a bért, az eme értékítéletben ugyan benne levő, de annak létét mégis rajta kívül meghatározó gazdasági erők függvénye.

Másodszor: a piaci értékítélet összefüggései mint az árugazdaság mikro összefüggései egyaránt lehetnek a piacrendszerű tőkés árugazdaság és a tervrendszerű szocialista gazdaság összefüggései. A munkára, munkaerőre vonatkozó jövedelemelosztás hasonlósága az árugazdaság pusztán létén túl azzal is összefügg, hogy a piaci értékítélet a kapitalizmusban is a szocializmusban is olyan munkaerőre (munkára) vonatkozik, amely *munkaerőt* ott is, itt is alkalmaznak, *foglalkoztatnak*, ennélfogva ebben az összefüggésben a termelési tényezők tárgyi és személyi feltételei, társadalmi-gazdasági és technikai-gazdasági értelemben vett szétválasztódásának különbségei nem mutatkoznak meg. A munkavállalók sokban hasonló jövedelemarányai, az arányok hasonló tendenciái azt jelenti, hogy a piaci értékítélet tartalmaz valami közöset is. A közös vonás nem alapulhat máson, mint azon, hogy béren (amely maga is hozamként és ráfordításként is szerepel) kívül szereplő hozam és ráfordítás valamelyikénél vagy mindkettőnél az értékítélet valamiféle hasonlóságot takar. Ez képezi bázisát egyrészt annak az elképzelésnek, mely szerint a munka szerinti elosztásnak van némi analógiája a kapitalizmusban is a foglalkoztatottak (munkások, alkalmazottak) béarányainál, másrészt annak az irodalomban is expliciten kimondott tételnek, hogy a munkaerőnek vannak áruvonásai (noha alapvetően nem áru) a szocializmusban is.

Harmadszor: A munkaerőre vonatkozó értékítéletben a munkaerő mint növekedési tényező nemcsak a ráfordítás, hanem a hozam (a hatékonyság) szempontjából is értékelődik. Ez azt jelenti, hogy a jövedelemelosztásnak a munkabérek szférájában mind a tőkés, mind szocialista árugazdaságban van egy, a racionális gazdálkodással is összefüggő aspektusa, funkciója. A termelés munkai igényességének általános törvénye révén a holt és eleven munkával való takarékoskodás nem lehet közömbös, viszont a termelési tényezők helyettesítésének általános törvénye miatt összhangnak kell lennie a termelési tényezők értékelésében is. Nem lehet tartósan más értékelési mód az egyes termelési tényezőkre vonatkozóan anélkül, hogy a racionális gazdálkodás elvét (az eredmény maximalizálás elvét) ez ne érintené pozitív vagy negatív előjellel. Így a bérek nemcsak a tevékenység személyi tényezőjének társadalmi berendezéstől függő biológiai és társadalmi létét biztosító létfenntartási eszközalap sajátos történelmi megjelenési formája (a szocializmus viszonyai között az életszínvonal-emelés eszköze is), hanem a munkaidővel való racionális gazdálkodás eszköze is. Ennélfogva a fogyasztási javak elosztásának konkrét módja ez utóbbi vonatkozásában is megítélhető, sőt ez a szembeállítás célszerű és szükségszerű. Ha el-

fogadjuk, hogy a munka szerinti elosztás nem csupán öncélú morális elv, akkor ezt az elosztást a szükségletre termelés aspektusából kell mindenekelőtt megítélnünk.

Negyedszer: A piaci értékítélet továbbá támpontot ad arra nézve is, hogy az elosztás szférájában mely jelenségobjektum megragadásával juthatunk el a munkajövedelmek elosztásának specifikumához. Az objektumok, melyek adva vannak: a munka, a munkaező és a munkabér mint jövedelem. A foglalkoztató oldalán az elvégzendő munka fajta többnyire adott a technika, a technológia, a munkamegosztás, a szervezés, vezetés meghatározott rendszere révén mind tőkés, mind szocialista áru-gazdaságban. Ugyanígy a munkaező is egy adott időpontban a munkavállaló oldalán a biológiai és a társadalmi lét konkrét feltételei (az oktatás, szakképzés) révén. A munkát is, a munkaezőt is az értékelésben részt vevők természetesen különböző módon ítélik meg, de adva vannak mind a mennyiségi, mind a minőség értelmében. A jövedelem viszont alku tárgya akkor is, ha az áruviszonyok, a szabályozási rendszer bizonyos munkákra, munkaezőkre előzőleg már kialakult bizonyos jövedelem-nagyság, mert a munkavégzés konkrét feltételeit és módját a munkavállaló, a munkaező valódi „értékeit” a munkaadó csak a tényleges foglalkoztatás után ismeri meg, és mert a munkabérhez, annak nagyságához eltérő érdekek fűződnek. Arra jutottunk, hogy a munka, a munkaező pusztán magában való létéből, bárhogy is visszük irmanensen tovább tulajdonságaikat, a bennük hatékony törvényszerűségeket és erőket, közvetlenül nem vezet az út társadalmilag érvényes elosztási módhoz. A jövedelmi oldalról való megközelítés már inkább az eredmény reményét kelti, mert a jövedelmi formák, azok mennyiségi arányai közvetlenül az elosztás létformái. Csak miután a munka szerinti elosztás bizonyítást nyert, tesz gyakorlati és elvi szempontból is jelentőségre a munkának és munkaezőnek a vizsgálata elosztási aspektusból.

Nem magát a törvényt kell felfedeznünk, ezt Marx megtette, hanem annak reális létét kell megmutatnia, a munka szerinti elosztást mint társadalomontológiai ténytet kell rögzítenünk, igazolva ezzel a marxi jóslatot. Tekintetbe kell azonban vennünk, hogy „a lét, melyet mindennapi létnek szoktunk nevezni, nem más, mint az összetett egészeknek meghatározott, fölöttébb viszonylagos rögzítése egy történelmi folyamaton belül”.³¹ Mindenesetre meg kell mutatnunk azt a létformát (létformákat), melyet (amelyeket) az elosztásnak mint összetett egésznek az új mozgása hoz létre. Bár a bérjelenség (jövedelem) nem új létforma, de geneziséét kísérő véletlenek közül a tipikus, a folyamat szempontjából a szükségszerű mozzanatokat, melyek adott időszakban specifikumokként is jelentkeznek, kiemelhetünk mint tapasztalati tartalmat, s csak ezután végezhető el az egyes jövedelmeknek (munka, juttatási, egyéb) a saját létükre való vonatkoztatása részleteiben is, azaz valamiféle létösszefüggés-elemzés.

A munkára, munkaezőre, munkabérre vonatkozó piaci értékítélet, mint láttuk, implicite tartalmazhatnak a munkaező értékítélete vagy a munka szerinti bérnagyságokat, bérarányokat. Ennélfogva ez az értékítélet (modell, egyensúly) olyan kifejezése a bérrel kapcsolatos tényezőknek, amelyben megfér mindenféle elosztási elmélet a tevékenység személyi tényezőjére vonatkozóan. Akik tehát előszeretettel hangsúlyozzák, hogy tudományos bérpolitikát (jövedelempolitikát) a piaci viszonyok elemzésével lehet megalapozni, azok figyelmen kívül hagyják, hogy már a piacrendszerű tőkés gazdaságra vonatkozóan is kritika érte az elméletet, mely szerint a jövedelemelosztást, annak elméletét a piaci folyamatok elméletének egyik részleteként kell tekinteni, mert ez a „bizonyítandóval való bizonyítást” jelent.³² Ahhoz, hogy ki-mutassuk, miféle összefüggés dominál, a jövedelemelosztásnak új mozgását, annak új létformáit kell megvilágítani. Ez azonban a termelőeszközök köztulajdonának viszo-

³¹ Lukács Gy.: Lét és tudat. Kritika, 1976/8. sz. 23. o.

³² Maurice Dobb: Az érték és a jövedelemmegosztás elméletei. Kossuth Könyvkiadó, 1977. 50. o.

nyai között megköveteli, hogy túllépjünk az árugazdaság mikroösszefüggésein, ahol a magán, illetőleg a lokális érdekek ütköznek mindenekelőtt.

A kérdés lényege tehát, hogy miféle társadalomontológiai tények azok, melyek a munka szerinti elosztást mintegy igazolják, s egyúttal a választ is megadják arra nézve, hogy a piaci értékítéletben a munkaerő értéktörvénye vagy a munka szerinti elosztás törvénye az irányadó, a szabályozó. A magam részéről ezeket a tényeket a *munka szerinti elosztás társadalmi érvényessége kritériumaként* értelmezem.

IV. A munka szerinti elosztás társadalmi érvényességének kritériumai

Tudjuk, a jelenség-objektumok, melyek a munka szerinti elosztás érvényességi körébe tartoznak, a munka és a jövedelem. Ezek azonban nemcsak a szocialista (áru) gazdaság jellemzői. Ezenkívül valamiféle kapcsolat a munka és a jövedelem között szintén nemcsak a szocializmusnak sajátja. Tagadható-e, hogy makro, mezo és mikro szinten a kifejtett munka és a képződő jövedelem között szoros kapcsolat van? Nem. Ennek a kapcsolatnak az objektív szükségszerűsége az értéktörvény esetén kifejezésre is jut. Nem véletlen, hogy az értéktörvény és a munka szerinti elosztás analógiájára Marx is utalt. Vagy tagadható-e, hogy a tőkés gazdaságban a bérmunkások osztályán belül az egyén szintjén (nem rétegek, osztályok között) kapcsolat van a végzett munka és a munkabér között? Nem. Mégis a munka szerinti elosztás törvényét általánosan elfogadottan a szocializmus legspecifikusabb érvényű törvényének tekintjük. Ehhez azonban az ezt igazoló tényekre van nélkülözhetetlenül szüksége az elméletnek.

A magam részéről a munka szerinti elosztás egyik, elsőnek tekinthető kritériumának veszem a szocialista jövedelemelosztásnak azt a jellegzetességét, melyet e tanulmány első fejezetében fejtettem ki. Nevezetesen az *intézményi rendszereinknek azokkal az intenciók, melyek egyértelműen és határozottan a munka szerinti elosztás tudatos érvényesítésére vonatkoznak, s melyek ezért nem olyan tételezések, melyek csupán tudatba emelést jelentenek, hanem, melyek a tételzés aktusával valóságos folyamatot is indítanak el.* A tőkés jövedelemelosztás ilyen, az intézményesítés szintjén létező tételzéseket a munka szerinti elosztásra vonatkozóan a termelőeszközök tőkés tulajdona folytán természetszerűleg nem tartalmazhatnak.

A munka szerinti elosztás *második kritériumának a szocialista jövedelemelosztás azon sajátosságát tekintem, mely annak szerkezeti módosultságában jut kifejezésre.* A jelentősebb jövedelmi szerkezetek: a jövedelemfajták, nemek és nagyságkategóriák szerinti csoportosítása. A legáltalánosabb tartalmi vonás, hogy a *munkajövedelmek dominálnak a jövedelemelosztási aspektustól leglényegesebb dimenziókban: minden jövedelem nagyság kategóriákban, társadalmi rétegenként és szektoronként, valamint családnagyság szerint is.* A tőkés jövedelemelosztással szemben ezen sajátosság verifikálható a tőkés és szocialista jövedelemelosztási statisztikák felhasználásával.

A munka szerinti elosztás *harmadik kritériuma a szocialista jövedelemelosztást azon sajátosságában jut kifejezésre, hogy — miután a munkajövedelmek dominálnak a jövedelemelosztási szempontból legfontosabb dimenziókban — egyfelől a nem egyenletes jövedelemelosztás a munkajövedelmekre vezethető vissza alapvetően, mely mögött a munkák nem egyenletes elosztása húzódik meg, másfelől a jövedelemelosztás egyenletesebbé válása a tőkés jövedelemelosztással szemben, amennyiben a különböző jövedelemfajták egymáshoz való aránya a különböző jövedelmi osztályokban eléggé egységes.* A munka megoszlása ugyan szükségszerűen egyenlőtlen a szocializmusban, de egyen-

letesebb, mint a tőke megoszlás a kapitalizmusban. A tőkés jövedelemeloszlás tehát egyenlőtlenebb és spontán, mert a tőkejövedelem, a vállalkozói haszon a konkurrencia, a piac függvénye, míg a szocialista jövedelemelosztás egyenletesebb és tervszerűvé tehető.

A negyedik kritérium abban jelentkezik, hogy — miután a munka alapvető egyenlőtlenségi tényező lett — *a keresők jövedelemelosztásának alapvető tényezője az országos munkaközi szerkezet mint objektív alap*, melyet azonban értékelnek, s itt már a szubjektív tényezők hatásával is számolni kell. Az országos munkaközi szerkezet szerepéről tanúskodnak a különböző tarifális rendszerek, a nálunk jelenleg érvényben levő Országos Szakmai Bértáblázat is. Emellett azonban ki kell emelnünk azokat a mozzanatokot, melyek a keresők körében a munkajövedelmeket egyénileg is meghatározzák: *a) a munka extenzitása, azaz időbeni kiterjedése, b) a munkának a munkaerővel szembeni követelményei, melyek a munkák rangsorolásában jutnak kifejezésre, c) a munkaerő sajátosságai, melyet akkor célszerű figyelembe venni, ha a végzett munka közvetlen megítélése, mérése nehézségekbe ütközik, d) a munkaerő termelő elfogyasztásának mértéke és módja, melyet a teljesítménykövetelmények meghatározásával próbálunk mérni, f) s végül a munkaerők termelő elfogyasztásának mértéke és módja vállalati szinten, mely a nyereségtől függő bérfejlesztésben és részesedésben jut kifejezésre.*

A jövedelemelosztás sajátosságára, azaz a munka szerinti elosztásra utal ötöd-ször az a körülmény, hogy az alapvető anyagi jellegű szükségletek mind szélesebb körű általános kielégítettségével párhuzamosan, *a végzett munka jellegében meglevő különbségek a hozzájuk kapcsolódó kulturális különbségekkel együtt a társadalmi különbségek szintje legjelentősebb forrásává válnak.*

Végül, hatodik kritériumnak említhetjük *a társadalom tagjainak összesített azon értékítéletét*, mely kifejezésre juttatja, hogy *a teljesített szolgálatok jelentőségének, nagyságának, eredményességének következtetési alapjává a jövedelem, pontosabban a munkajövedelem lett.* Tudom, hogy a társadalmi tudat nem naprakész tükörképe az anyagi, társadalmi lét teljes keresztmetszetének, de nem tartom elégségesen valószínűsíthetőnek a munka szerinti elosztást, ha a társadalom tagjainak összesített értékítéletében ez nem jutna kifejezésre. Ennek azonban természetes feltétele, hogy a társadalom tagjainak elégséges információi legyenek az elosztásról általában, a munka szerinti elosztásról, annak lényegéről pedig különösen. Tennyvalók ebben a vonatkozásban is adódnak, nemcsak az érdembeli kutatás terén.

д-р Имре Отто:

СИСТЕМА КРИТЕРИЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ПО ТРУДУ

(резюме)

Статья является частью более общей работы о распределении по труду. Курсив и короткое изложение таких вопросов отмечается, которые в ходе широкого развертывающих исследований является запущенной территорией. Таким образом интерпретация некоторых вопросов и недостаточны.

Работа охватывает четыре группы вопросов. В первой части он анализирует распределение по труду как принцип нашей организационной системы. Это распределение существует как цель, намерение, стремление в конституции нашего государства, в трудовом праве как норма в управлении народным хозяйством обязательная норма экономической организации, в практическом установлении зарплатов как различные тарифные системы.

В второй части распределение по труду характеризуется как комплекс проблем. Широкие проблемы распределения включают в себя четыре основных круг вопросов: а) соотношения собственности, интересов распределения, б) связь распределения и товарного производства, в) взаимное отношение распределения и существующего управления народным хозяйством, г) внутренние, содержательные вопросы распределения по труду.

В третьей части я анализировал рыночную оценку со стороны распределения по труду.

В четвертой части (налоги) суммирую критерий, которые дают вероятность общественной действительности распределения по труду.

Dr. O. Imre

THE SYSTEM OF THE CRITERION OF THE SOCIAL VALIDITY OF DISTRIBUTION ACCORDING TO WORK

(Summary)

The article can be considered as a part of a more comprehensive study on the distribution according to work. The emphasis and short discussion of such topics is taking place in the article, which in the course of the widening theoretical research can — to some extent — be considered as neglected.

This way the interpretation of some group of questions incomplete or neglected.

The study discusses four groups of questions. The first part examines the distribution according to work as the intention of our system of institutions. This distribution is given in the Constitution, as state law; in the labour law as a norm; in the economic management as a compulsory norm; and in the practice of wage formation as various systems of tariffication.

In the second part, the distribution according to work is characterized as a complex of problems. The wide ranging problems of this distribution can be included in four groups of questions; a) interrelationships of ownership, interest and distribution, b) relations between distribution and commodity production, c) the links between distribution and the prevailing economic mechanism, d) the internal, substantive issues of the distribution according to work.

In the third part the analysis of the market value judgement is taking place, looking from the aspect of distribution according to work.

In the fourth part, those criteria are summed up which make probable the social validity of distribution according to work.